

SPREMEMBE ETNIČNE STRUKTURE PREBIVALSTVA V SLOVENIJI PO LETU 1991

THE CHANGES OF ETHNIC STRUCTURE OF POPULATION IN SLOVENIA AFTER 1991

The article deals with the problems of determining the changes of ethnic structure in Slovenia in the last between-census period. The main starting point is the comparison of the last 2002 census data with that of 1991. Rough comparison shows that the share of Slovenes has diminished, though closer analysis shows the opposite. One of the emphases of the article is on the comprehension and scrutinizing of "non-answers" phenomenon appearing in census. The contribution introduces the methods, with which we can realistically determine the ethnic structure in Slovenia. Using these methods, the more realistic share of Slovenes and other bigger ethnic groups in the population has been set.

Keywords: demo-geography, ethnic structure, ethnic minorities, census, Slovenia

Članek predstavlja problematiko opredeljevanja sprememb etnične strukture v Sloveniji v zadnjem medpopisnem obdobju. Glavni poudarek je na primerjavi rezultatov zadnjega popisa 2002 s prejšnjim iz leta 1991. Groba primerjava sicer kaže, da se je delež Slovencev občutno znižal, a podrobnejša analiza kaže nasprotno. Med poudarki prispevka je razumevanje in razčlenjevanje pojava t. i. popisnih »neodgovorov«. Predstavljene so metode, s katerimi lahko realneje opredeljujemo etnično strukturo v Sloveniji. Na podlagi izsledkov omenjenih metod je opredeljen tudi realnejši delež Slovencev in drugih večjih etničnih/narodnih skupin v skupnem prebivalstvu.

Ključne besede: demogeografija, etnična struktura, etnične manjšine, popis prebivalstva, Slovenija

1. UVOD

Članek predstavlja problematiko opredeljevanja sprememb etnične strukture v Sloveniji v zadnjem medpopisnem obdobju. Glavni poudarek je na primerjavi rezultatov zadnjega popisa 2002 s prejšnjim iz leta 1991. Prispevek sloni na obsežni analizi statističnih podatkov. Uporabljene metode temeljijo na aplikaciji demogeografskih kazalnikov, ki so bili razviti posebej za ta namen (po Josipovič 2005) in ki omogočajo bolj podroben vpogled v strukturo podatkov, zbranih na različne načine, v tem primeru s popisom. V nadaljevanju so metode tudi sproti predstavljene. Glavna prednost uporabe demogeografskih metod je v združevanju demografskih in geografskih metod, s čimer lahko učinkoviteje razlagamo kompleksne prostorske pojave, kot je denimo spreminjanje etnične strukture prebivalstva.

Sicer je spreminjanje etnične strukture pod vplivi priseljevanja pogosto vprašanje, ki buri duhove laične in strokovne javnosti (npr. Knežević Hočevar 2003). Za izhodišče tega prispevka vzemimo komentar k popisnim rezultatom v Statističnih informacijah SURS-a (92/2003: 41–2), ki pravi, da se je sestava prebivalstva po narodni pripadnosti med letoma 1991 in 2002 zelo spremenila. Bralec dobi vtis, da je resnično prišlo do velikih sprememb v narodni strukturi prebivalstva, in sicer predvsem v smeri zmanjševanja deleža Slovencev. Avtorji ugotavljajo, da gredo te spremembe predvsem na račun političnih sprememb in vse pogostejšega uveljavljanja pravice do neodgovarjanja in neopredeljevanja, kar se kaže tudi v spremenjenih popisnih kategorijah (ibid.). To seveda ne pomeni, da se je v zadnjem medpopisnem obdobju narodna struktura prebivalstva tudi dejansko spremenila. Zavedanje tega dejstva kažejo tudi avtorji komentarja popisa, ko v komentarju k popisnemu vprašanju o maternem jeziku (ibid.) pravijo, da je prišlo le do malenkostnih sprememb v deležu navedb (opredelitev) za slovenski jezik. Ponovimo, da se je delež govorcev slovenskega jezika v zadnjem medpopisnem obdobju znižal za 0,6 odstotka, medtem ko se je delež neodgovorov na omenjeno popisno vprašanje zvišal za 0,5 odstotka (ibid.), kar se praktično izniči. Taka mnenja porajajo številna vprašanja o dejanskem obsegu sprememb etnične strukture prebivalstva Slovenije med obema zadnjima popisoma.

2. UPAD DELEŽA SLOVENCEV V OBDOBJU MED ZADNJIMA POPISOMA (1991–2002) – DEJSTVO ALI UTVARA?

Narodno oziroma etnično strukturo prebivalstva lahko ugotavljamo na različne načine. Med metodami zbiranja podatkov o etnični/narodni strukturi je tudi popis prebivalstva. Postavlja pa se vprašanje, ali nam zadnji popis prebivalstva ponuja točne podatke o etnični/narodni strukturi prebivalstva. Kljub temu da pomeni popis prebivalstva najboljše zbiranje podatkov o prebivalstvu in predstavlja nepogrešljiv vir podatkov, tudi ta ni, tako kot noben drug način zbiranja podat-

kov, metodološko in vsebinsko popoln. Nikoli namreč popis ne more zajeti vsega prebivalstva, kakor tudi ne more vsebinsko »pokriti« vseh opredelitev. Zato lahko zaradi različnih vzrokov daje popačeno sliko tudi o etnični/narodni strukturi. Ker je največjo spremembo navzdol v medpopisnem obdobju doživel prav delež Slovencev – zmanjšanje z 88 na 83 odstotkov (vir: Popis 2002, SURS), se velja vprašati, čemu pripisati tak drastičen upad. S tega vidika je treba izbrati metode, kako ta delež čim natančneje oceniti. Ob za javni diskurz značilnem bitju plati zvona, da Slovenci izginjajo, se velja vprašati, kam in zakaj izginjajo. Popis prebivalstva kot instrument ugotavljanja nekaterih značilnosti prebivalstva gotovo spada med najboljše, predvsem pa velja za edino celovito zajemanje podatkov na terenu. Kot smo že poudarili, je s tega vidika popis neprecenljiv. Vendar pa lahko z brezpopojnim zaupanjem v tak zbir podatkov dobimo kopico nerealnih zaključkov (npr. Šircelj 2003: 43–44). Zato je treba podatke popisa vedno previdno presoati, kar v različnih kontekstih poudarja tudi vrsta geografov in drugih avtorjev, ki se ukvarja z različnimi vidiki omenjenih vprašanj (npr. V. Klemenčič 1986; Bufon 1990; M. Klemenčič in V. Klemenčič 1995; 1996; Repolusk 1999; Zupančič 2004a).

Primerjava med popisoma 1991 in 2002 kaže več kot 5-odstotno zmanjšanje deleža Slovencev glede na celotno prebivalstvo. Govoriti o tako velikem zmanjšanju deleža Slovencev bi bilo preuranjeno brez natančnega poznavanja obsega določenih pojavov:

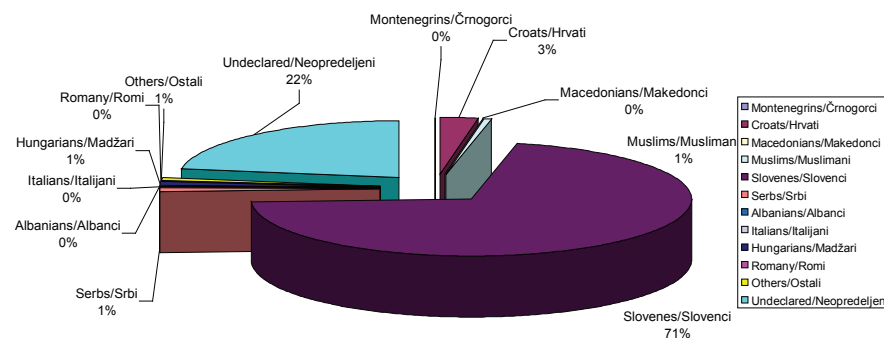
1. podatki popisa 2002 vsebujejo možnost izbire »neodgovora«, kar znižuje število vsem opredelitvam, čeprav ne v enaki meri;
2. delež neznanih in neopredeljenih odgovorov je močno narasel, kar vpliva na velikost preostalih deležev;
3. metodologija zadnjih dveh popisov se medsebojno precej razlikuje, pri čemer je najpomembnejša razlika v uporabi spremenjene definicije prebivalstva v zadnjem popisu, ki je načeloma odpravila popisovanje zdomcev, kar je vplivalo na delež slovensko opredeljenih;
4. kljub metodološki korekciji podatkov popisa 1991 ni bila dosežena popolna primerljivost s podatki popisa 2002;
5. del prebivalstva je spremenil svojo etnično pripadnost.

Ustavimo se ob spremenjeni definiciji prebivalstva (Šircelj in Tršinar 1996), ki z letom 1995 prebivalstvo Slovenije ne obravnava več z vidika državljanstva, temveč z vidika bivanja. Če neka oseba več kot eno leto ni prisotna na določenem območju, se ne šteje v lokalno prebivalstvo. To omogoča tekočo evidenco prebivalstva držav članic Evropske zveze in drugih držav, ki imajo enako metodologijo opredeljevanja prebivalstva neke države. Slovenija je imela leta 1991 skoraj 53.000 »zdomcev«,

ki so bili ves čas vodeni in šteti ob popisu, *de facto* pa niso bili prisotni. Zdomci so v preteklosti predstavljali še večje absolutne in relativne številke. Po popisu iz leta 1971 jih je bilo dobrih 48.000, skupaj z njihovimi družinskimi člani pa preko 60.000. Če je bilo po popisu 1981 oziroma 1991 ob zdomcih – delavcih še za 27,9 odstotka oziroma 30,5 odstotka zdomcev – družinskih članov, lahko ocenimo število družinskih članov leta 1971 ob 25–30-odstotnem deležu na 12.000–15.000. Leta 1971 so zdomci predstavljali kar 3,7 odstotka vsega prebivalstva. Do leta 1981 se je delež znižal na 2,8 odstotka in do leta 1991 ostal z 2,7 odstotka praktično nespremenjen (Popisi prebivalstva 1971, 1981, 1991).

Spremenjena definicija prebivalstva ima tako z vidika obsega in načina zajema prebivalstva velik vpliv denimo na etnično/narodno strukturo. Za zdomce vemo, da so bili po narodni pripadnosti v veliki večini (nad 90 odstotki) Slovenci. O tem pričajo tudi primerjave po območjih, od koder so izhajali (Josipovič 2005, 231–2). Kljub temu je popis leta 1991 za več kot 21 odstotkov zdomcev ugotovil »neznano« narodnost ali materni jezik, kar je pomenilo, da podatek preprosto ni bil zbran oziroma pridobljen. Tako visok delež pomeni preko 11.000 ljudi, to pa močno vpliva na delež etnično opredeljenih v kvoti »zdomcev«, po kateri Slovenci dosegajo le 71 odstotkov. Iz tega sledi, da so zdomci kljub dejansko nasprotnemu učinku delež Slovencev v Sloveniji statistično nižali. Po popisu 1991 je ta dosegel 87,8 odstotka, neupoštevajoč zdomce pa 88,3 odstotka.

Slika 1: Etnična struktura prebivalstva Slovenije na začetnem delu v tujini – »zdomcev« (vir: Popis 1991, SURS)

Problem primerljivosti podatkov popisov 1991 in 2002 z izključitvijo zdomcev še zdaleč ni izčrpan. Če primerjamo podatke o številu prebivalcev Slovenije po centralnem registru prebivalstva v letih 1990, 1991, 1992 ter 2001, 2002 in 2003,

vidimo, da gre vsaj okvirno za zelo podobne številke okrog ali blizu dveh milijonov (CRP). Te vrednosti močno presegajo popisne, hkrati pa so si med seboj precej podobne. Sklenemo lahko, da se realen obseg prisotnega prebivalstva Slovenije v zadnjem desetletju ni veliko spremenjal. Izhodišče primerjave popisov 1991 in 2002 bi bilo zato potrebno postaviti na najvišji skupni imenovalec. To pa so državljani, ki jih je bilo po popisu 1991 okrog 1.910.000, po popisu 2002 pa približno 1.924.000. Po teh podatkih medpopisna razlika znaša le okrog 14.000 oseb. S tem se bistveno bolj približamo posredni metodi ocenjevanja medpopisne rasti števila prebivalcev. Ta temelji na razliki med naravnim in mehanskim gibanjem prebivalstva in v istem obdobju znaša približno +17.000 prebivalcev.

Centralni register prebivalstva zaradi realnih metodoloških razlogov vodenja podatkov v celoti ne more odsevati popolnoma ažurnega stanja. Je pa odličen in trenutno najboljši vir spremljanja tekočega števila prebivalcev Slovenije. Njegova največja prednost v primerjavi s popisom je ta, da nam omogoča večtočkovno presečno primerjanje stanja števila prebivalcev pod praktično nespremenjenimi metodološkimi pogoji. Po drugi strani pa popis rabi kot neke vrste korektor registrskih podatkov.

Popis 2002 (preglednica 1) je prvič v celoti upošteval spremenjeno definicijo prebivalstva in tako prinesel zgolj 83,1-odstotni delež Slovencev. Tako je upad pravzaprav še večji – namesto 4,7 odstotka kar 5,2 odstotka. Ob tem povejmo, da se je delež neopredeljenih pravzaprav zelo malo spremenil – v letih od 1981 do 2002 z 1,8 odstotka in 1,4 odstotka (1991) na 1,1 odstotka. Pač pa se je rapidno dvigoval delež neznanega – v enakem obdobju z 0,3 odstotka in 2,2 odstotka na kar 6,4 odstotka. Slednjemu deležu se je leta 2002 pridružilo še 2,5 odstotka popisanih oseb, ki niso želele odgovoriti na vprašanje o etnični pripadnosti (Popisi prebivalstva 1981, 1991, 2002). Delež neodgovorov in neznanega skupaj je z 8,9 odstotka bistveno presegal delež, ki so ga leta 1991 predstavljale najštevilnejše etnične skupine nekdanje SFRJ, vključujoč Albance (7,3 odstotka ~ 139.000). Te skupine (Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci, Muslimani, Srbi in Albanci) so po popisu 2002 dosegale le 6,1 odstotka (119.000) prebivalstva. Torej se je njihov relativni delež znižal za 17 odstotkov (7,3 odstotka ~ 6,1 odstotka), absolutno število pa za 14 odstotkov (139.000 ~ 119.000). Relativno znižanje pri Slovencih je predstavljalo šest odstotkov, absolutni obseg pa se je zmanjšal za 3,5 odstotka (~58.000).

Vendar je absolutna razlika med obema skupinama zelo velika. Skupina neodgovorov in neznanega obsega okrog 175.000 prebivalcev. Če bi šlo v celoti za prebivalstvo, ki se ne opredeljuje kot Slovenci, bi morale neto migracije v medpopisnem obdobju z območja nekdanje SFRJ obsegati skoraj 200.000 prebivalcev, obenem pa bi moral naravni upad samo pri opredeljenih kot Slovenci znašati skoraj 60.000. Dejansko je selitveni prirastek v zadnjih desetih letih znašal 1.000–2.000

oseb letno, kar v medpopisnem obdobju pomeni približno 15.000 oseb (Selitvena statistika, Rezultati raziskovanj). Naravni upad je v istem obdobju skupno obsegal približno 2.000 ljudi (Vitalna statistika, Rezultati raziskovanj). Skupni prirast je v medpopisnem obdobju tako znašal okrog 17.000 prebivalcev, to pa je obseg, ki ni mogel bistveno vplivati na strukturiranost prebivalstva Slovenije.

Ker je večini etničnih/narodnih skupin, vključno s Slovenci, delež upadel, lahko sklepamo, da se je to prebivalstvo preselilo v kategorijo neodgovorov in neznanega. Izjema so le Bošnjaki (glede na objavljene podatke (Šircelj 2003: 163), smo jih šteli vključno z Muslimani in Bosanci) in Albanci, ki so zabeležili velik pozitiven skok. Indeks rasti (z osnovo 100 ~ I_{100}) znaša pri prvih 151, pri slednjih pa 175. Največji upad so doživeli Hrvati ($-17.234 \sim I_{100} = 67$) in Srbi ($-8437 \sim I_{100} = 82$). Za Hrvate je značilna izrazita asimilacija, ki je pri Srbih nekoliko šibkejša, na število Srbov pa je dodatno vplival poraz JLA v Sloveniji in razpad SFRJ, zaradi česar se je iz Slovenije precej družin in posameznikov izselilo (vir: rezultati ankete 2004 v: Josipovič 2005; Raduški 2003).

Poseben problem predstavljajo Črnogorci ($-1672 \sim I_{100} = 61$), ki so številčno relativno najbolj nazadovali. Pri njih sta poleg asimilacije potekala še dva procesa. Eden je vplival, da so Bošnjaki Sandžaka (regionalno opredeljeni kot *Sandžaklije*) doživeli mednarodno emancipacijo in se manj istovetijo z izvirnim območjem oziroma z državnim imenom. Drugi pa je podobno, vendar v manjši meri vplival na emancipacijo Albancev iz Črne Gore. Nenazadnje je pomembno vlogo odigralo tudi agitiranje s strani prosrbskih sil za pridobivanje Črnogorcev za srbstvo ob aktualni razdvojenosti in nedavni razpetosti med samostojnostjo Črne Gore in njeno povezanostjo s Srbijo.

Preglednica 1: Etnična struktura 1991 in 2002 (vir: Popis 2002, SURS)

Etnična/narodna pripadnost	1991 ¹⁾		2002		Ethnic Affiliation
	skupaj	delež	skupaj	delež	
	total	share	total	share	
		%		%	
SKUPAJ	1.913.355	100	1.964.036	100	TOTAL
Narodno opredeljeni	1.845.022	96,43	1.766.982	89,97	Declared
Slovenci	1.689.657	88,31	1.631.363	83,06	Slovenes
Italijani	2.959	0,15	2.258	0,11	Italians
Madžari	8.000	0,42	6.243	0,32	Hungarians
Romi	2.259	0,12	3.246	0,17	Roma
Albanci	3.534	0,18	6.186	0,31	Albanians
Avstrijci	126	0,01	181	0,01	Austrians
Bolgari	168	0,01	138	0,01	Bulgarians
Bošnjaki	...	...	21.542	1,1	Bosniacs
Čehi	315	0,02	273	0,01	Czechs
Črnogorci	4.339	0,23	2.667	0,14	Montenegrins
Grki	21	0	54	0	Greeks
Hrvati	52.876	2,76	35.642	1,81	Croats
Judje	37	0	28	0	Jews
Makedonci	4.371	0,23	3.972	0,2	Macedonians
Muslimani	26.577	1,39	10.467	0,53	Muslims
Nemci	298	0,02	499	0,03	Germans
Poljaki	196	0,01	140	0,01	Poles
Romuni	115	0,01	122	0,01	Romanians
Rusi	167	0,01	451	0,02	Russians
Rusini	57	0	40	0	Rusinians ³⁾
Slovaki	139	0,01	216	0,01	Slovaks
Srbi	47.401	2,48	38.964	1,98	Serbs
Turki	142	0,01	259	0,01	Turks
Ukrajinci	210	0,01	470	0,02	Ukrainians ³⁾
Vlahi	37	0	13	0	Vlachs
Drugi	1.021	0,05	1.548	0,08	Other
Narodno neopredeljeni	25.978	1,36	22.141	1,13	Undeclared
Opredelili so se kot Jugoslovani	12.075	0,63	527	0,03	Declared as Yugoslavs
Opredelili so se kot Bosanci	...	...	8.062	0,41	Declared as Bosnians
Regionalno opredeljeni	5.187	0,27	1.467	0,07	Regionally declared
Drugi	8.716	0,46	12.085	0,62	Others
Niso želeli odgovoriti	...	...	48.588	2,47	Did not want to reply
Neznano	42.355	2,21	126.325	6,43	Unknown

1) Metodologija Popisa 2002 / Methodology of 2002 Census

Razmere na etničnem področju lahko razložimo tudi s pomočjo drugih popisnih vprašanj. Ob veroizpovedi, ki je bila kot popisno vprašanje daleč najbolj politizirana (prim. Damjanić 2003), si lahko pomagamo tudi s popisnim vprašanjem o maternem jeziku. Medtem ko je veroizpoved v pomoč takrat, kadar gre za etnične pripadnosti, pogojene z veroizpovedjo, jezik kot načeloma temeljni element specifične etnične pripadnosti najbolj pomaga pri etničnih ločnicah, temelječih na jeziku. Po podatkih Popisa 2002 se je število prebivalcev s slovenskim maternim

jezikom povečalo za več kot 33.000 ali dva odstotka (preglednica 2). Kot glavni opredelilni znak za južnoslovanske jezike (brez bolgarskega, makedonskega in slovenskega) smo oblikovali srbsko-hrvaški »kompleks«, ki vključuje vse jezike, ki so danes uradni državni jeziki na teritorijih Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Črne Gore in Srbije: hrvaškega, bosanskega, črnogorskega in srbskega. Ta kompleks maternih jezikov je leta 1991 obsegal 152.355 prebivalcev Slovenije, leta 2002 pa 153.760. Povečanje znaša 1.405 oseb ali 0,9 odstotka. Če to povečanje primerjamo s povečanjem števila prebivalcev s slovenskim maternim jezikom (povečanje z 1.690.388 na 1.723.434 ali 1,95 odstotka; vir: Popis 2002, SURS), gre relativno za več kot dvakratno, absolutno pa za več kot petnajstkratno povečanje. Skozi opredelitve prebivalstva po maternem jeziku vidimo, da so rezultati v popolnem nasprotju s tezo o zmanjšanju deleža Slovencev.

Odnos med etničnostjo in maternim jezikom je specifičen. Leta 1991 je 99,96 odstotka prebivalcev s slovenskim maternim jezikom navajalo slovensko narodno pripadnost. Ta odstotek je do leta 2002 upadel na 94,66 odstotka. Pri srbsko-hrvaškem jezikovnem kompleksu je bilo za pripadajoče etničnosti leta 1991 opredeljenih 82,27 odstotka, leta 2002 pa le še 76,66 odstotka.

Popisno vprašanje o maternem jeziku ima še eno lastnost, ki je ugodnejša kot pri vprašanju o narodni pripadnosti: delež neznanega je relativno nizek. V zadnjem medpopisnem obdobju se je z 2,2 sicer povzpел na 2,7 odstotka, a je to dokaj stabilno in skoraj zanemarljivo v primerjavi z 8,9 odstotka skupno neznane-ga pri narodni pripadnosti. Na relativno nizek delež »neodgovorov« pri vprašanju o maternem jeziku je ugodno vplivalo tudi dejstvo, da odgovora na to vprašanje (v primerjavi z vprašanjem o narodni pripadnosti) ni bilo mogoče zavriniti.

Preglednica 2: Jezikovna struktura 1991 in 2002 (vir: Popis 2002, SURS)

Materni jezik	1991 ¹⁾	2002	1991 ¹⁾	2002	Mother tongue
	Število/Number		Strukturni deleži (%) / Proportions (%)		
SKUPAJ	1.913.355	1.964.036	100	100	TOTAL
Slovenski	1.690.388	1.723.434	88,35	87,75	Slovene
Italijanski	3.882	3.762	0,20	0,19	Italian
Madžarski	8.720	7.713	0,46	0,39	Hungarian
Romski	2.752	3.834	0,14	0,20	Romany
Albanski	3.903	7.177	0,20	0,37	Albanian
Angleški	75	345	0,00	0,02	English
Arabski	...	130	...	0,01	Arabian
Bolgarski	131	159	0,01	0,01	Bulgarian
Bosanski	...	31.499	...	1,60	Bosnian
Češki	445	421	0,02	0,02	Czech
Črnogorski	...	462	...	0,02	Montenegrin
Danski	4	20	0,00	0,00	Danish
Francoski	73	206	0,00	0,01	French
Grški	29	40	0,00	0,00	Greek
Hrvaški	50.699	54.079	2,65	2,75	Croatian
Hrvaško-srbski	3.208	126	0,17	0,01	Croatian-Serbian
Kitajski	...	216	...	0,01	Chinese
Makedonski	4.525	4.760	0,24	0,24	Macedonian
Nemški	1.093	1.628	0,06	0,08	German
Nizozemski	27	74	0,00	0,00	Dutch
Poljski	309	267	0,02	0,01	Polish
Romunski	295	251	0,02	0,01	Romanian
Rusinski	49	42	0,00	0,00	Ruthenian
Ruski	229	766	0,01	0,04	Russian
Slovaški	163	294	0,01	0,01	Slovakian
Srbski	18.123	31.329	0,95	1,60	Serbian
Srbsko-hrvaški	80.325	36.265	4,20	1,85	Serbo-Croatian
Španski	...	129	...	0,01	Spanish
Švedski	51	34	0,00	0,00	Swedish
Turški	172	226	0,01	0,01	Turkish
Ukrajinski	171	399	0,01	0,02	Ukrainian
Vlaški	55	45	0,00	0,00	Vlach
Drugi	2.260	1.588	0,12	0,08	Other
Neznano	41.199	52.316	2,15	2,66	Unknown

1) Metodologija Popisa 2002 / Methodology of 2002 Census

Če želimo realneje opredeliti delež slovenskega prebivalstva, moramo uporabiti različne pristope, poleg etničnega še posebno jezikovni kriterij. Izhajati moramo tudi iz realnega okvira priselitev, ki pomenijo izhodišče nastanka večine »jugoslovanskih« etničnih skupin Slovenije. Podatki popisa 2002 razkrivajo, da je število priseljenih prebivalcev dejansko za 2.000–3.000 manjše od tistega iz leta 1991. Skupno naj bi se z območja nekdanje SFRJ v Slovenijo priselilo 150.763 (Popis 2002, preglednica 16) oziroma 151.432 (Popis 2002, preglednica 53) prebivalcev. Glede na to, da je drugi podatek mlajši, je najverjetneje ažurnejši, zato ga bomo vzeli za podlago opredelitve etnične strukture prebivalstva Slovenije. Če

od priseljenih odštejemo prebivalstvo, ki je etnično slovensko (28.273), ostane 123.159 prebivalcev. Med njimi je 85.011 prebivalcev opredeljenih v smislu nekdanjih jugoslovanskih narodov. Pripadnikov drugih etničnih skupin je 6.972, od katerih je največ Albancev (4.524). Poleg teh je še 31.176 prebivalcev, ki se niso etnično opredelili, vendar je bilo njihovo prvo prebivališče po rojstvu na območju nekdanje SFRJ zunaj Slovenije.

Če etnično opredeljenemu priseljenemu prebivalstvu prištejemo še enako opredeljeno prebivalstvo s prvim prebivališčem v Sloveniji (35.756), dobimo skupno 120.767 ali 6,15 odstotka vseh prebivalcev Slovenije, ki se eksplicitno opredeljujejo v smislu jugoslovanskih narodov.

Če etnično neopredeljeno prebivalstvo Slovenije (188.992), med katerimi je tudi 31.176 priseljenih z območja nekdanje SFRJ, opredelimo na podlagi pripadnosti maternemu jeziku, je med njimi 28.005 prebivalcev iz srbsko-hrvaškega kompleksa, skupaj z makedonskim jezikom pa gre za 28.648 prebivalcev. Če to prebivalstvo prištejemo k eksplicitno opredeljenim v smislu jugoslovanskih narodov, dobimo 149.451 ali 7,61 odstotka prebivalcev Slovenije.

Če upoštevamo še vse druge, ki se etnično opredeljujejo, dobimo še 22.365 prebivalcev, med katerimi je 11.747 ali 53 odstotkov pripadnikov ustavno priznanih etničnih manjšin. Med preostalimi 10.618 je največ Albancev (6.186), ki v veliki večini izhajajo iz nekdanje SFRJ (Popis 2002).

Prej dobljenemu številu »jugoslovanskih« narodov moramo prišteti še pripadnike ustavno priznanih manjšin v Sloveniji in druge etnično opredeljene, kar pomeni skupno 171.816 ali 8,75 odstotka vseh prebivalcev Slovenije. Ostane le še problem etnično neznanih, ki so neznani tudi po pripadnosti maternemu jeziku.

Materni jezik je ostal neznan le za 0,86 odstotka prebivalcev, ki niso želeli odgovoriti na vprašanje o narodni pripadnosti. To je na ravni preostalih etničnih opredelitev, saj omenjeni delež nikjer ne dosega enega odstotka. V primeru skupine neznanega v etničnem smislu je nekoliko drugače, saj je med njimi neznanega maternega jezika za 36,82 odstotka. Kljub vsemu v preostanku močno prevladuje slovenski materni jezik (55,68 odstotka od vseh neznanih in 88,13 odstotka med jezikovno opredeljenimi neznanimi), na ostale pa odpade le 7,5 odstotka (11,87 odstotka jezikovno opredeljenih neznanih). Glede na to, da na etnično neznane med priseljenimi iz nekdanje SFRJ odpade 10,45 odstotka vseh etnično »neznanih«, kar se ne razlikuje močno od državnega povprečja (6,43 odstotka), nimamo podlage za trditev, da etnično neznani prebivalci ne bi bili v enaki meri tudi etnični Slovenci.

Če torej 46.513 prebivalcev štejemo bodisi med opredeljene kot Slovenci bodisi obratno, dobimo interval 171.816–218.329 prebivalcev, ki se etnično ne opredeljujejo kot Slovenci. Gre za delež med 8,75 in 11,11 odstotka. To pomeni, da je

delež Slovencev realno nekje med 88,89 in 91,25 odstotka. Upoštevajoč še zgoraj navedene ugotovitve o razporeditvi neznanih lahko dokaj zanesljivo vsaj približno 40.000 neznanih v jezikovnem smislu (2,04 odstotka od vsega prebivalstva Slovenije) prištejemo k Slovincem. Po tej oceni znaša delež Slovencev približno 90,93 odstotka vseh prebivalcev Slovenije.

Spodnjo mejo intervala deleža Slovencev bi lahko nastavili tudi tako, da bi upoštevali vse etnično eksplicitno opredeljene kot Slovence, tem pa bi med etnično neopredeljenimi prišteli še etnično neopredeljene s slovenskim maternim jezikom. Na ta način bi dobili 1,740.758 ali 88,63 odstotka vseh prebivalcev, s tem da tukaj ni upoštevan delež »neznanih« po maternem jeziku.

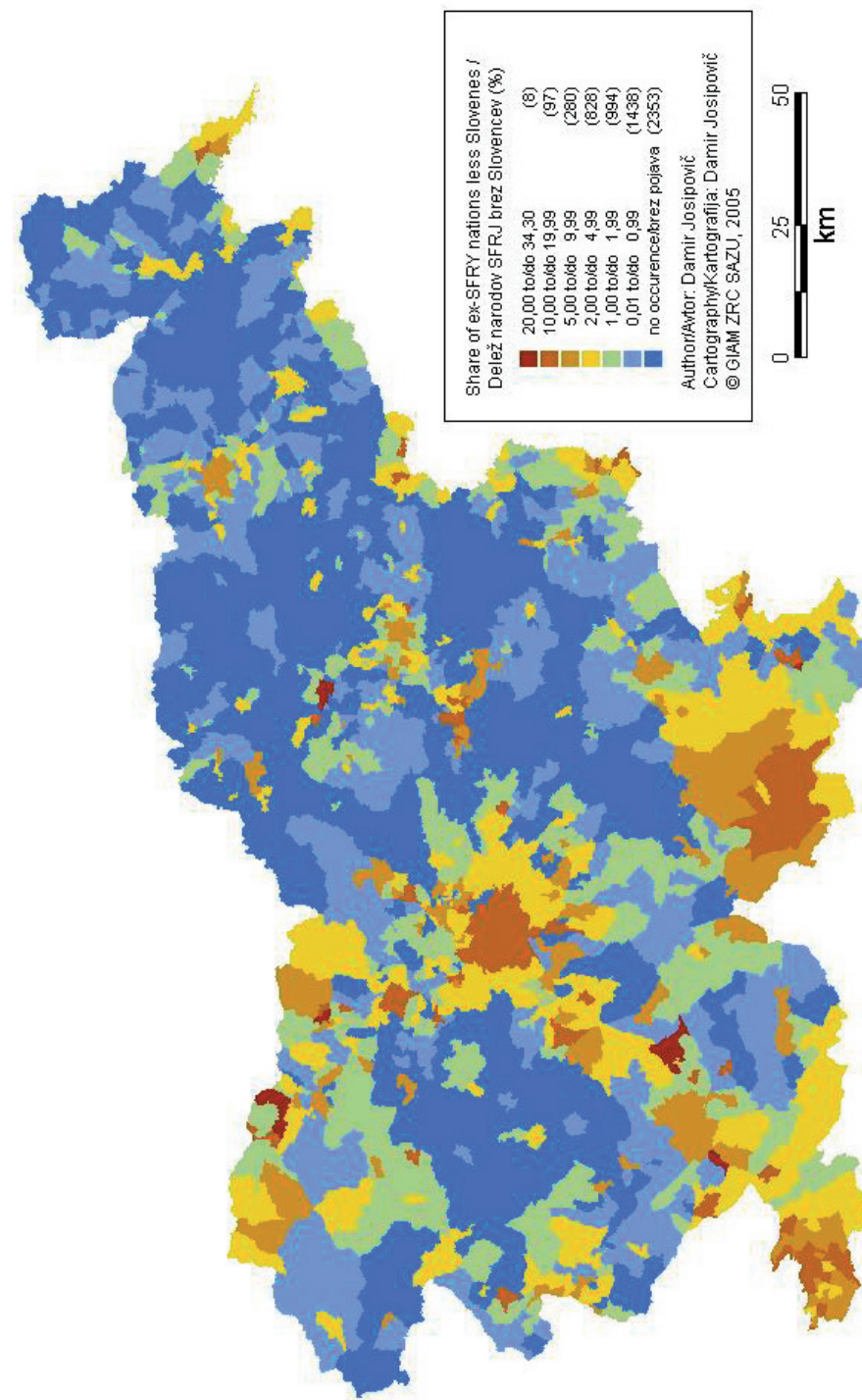
Ne glede na to, katero oceno vzamemo, ne more biti govora o realnem zmanjševanju deleža Slovencev, temveč o povečanju. Rezultati popisa 2002 zato bolj kažejo, da je prišlo popisno narodno/etnično opredeljevanje spričo prej omenjene politizacije teh in drugih vprašanj v Sloveniji do neke mere v krizo in se prebivalstvo o teh vprašanjih težje opredeljuje ali pa to šteje za osebno zadevo, ki je ne želi deliti z državnimi organi.

3. GEOGRAFSKA RAZMESTITEV IZBRANIH ETNIČNIH SKUPIN V SLOVENIJI

S primerjavo poselitveno-geografskega vzorca priseljenega prebivalstva lahko ugotovimo prostorsko-geografske spremembe v obdobju samostojnosti Slovenije glede na izbrane elemente, ki opredeljujejo različne skupine priseljenega prebivalstva.

Analiza po naseljih je možna zgolj za podatke popisa 1991. Razpoložljivi podatki popisa 2002 zaradi določil varovanja oziroma zakrivanja podatkov take analize ne dopuščajo več. To je za raziskovalce velik problem, saj so na ta način mnoge relevantne raziskave onemogočene. Zato je bilo izvedeno združevanje manjših naselij v skupine, ki so dosegale dovolj veliko število prebivalcev, da jih uradno statistično »zakrivanje« ni pretirano prizadelo. Metoda združevanja je temeljila na homogenosti novih območij oziroma con, saj so slednje morale imeti vsaj okrog 500 prebivalcev, po možnosti pa so se morale bolj ali manj ujemati z mejami nekdanjih krajevnih skupnosti (povzeto po Josipović in Repolusk 2004; Josipović 2005: 95–6). Po zadnjem popisu je imelo osem demogeografskih homogenih območij nad 20-odstotni delež prebivalstva opredeljenega za pripadnike narodov nekdanje SFRJ brez Slovencev. Med njimi prevladujejo Bošnjaki, Hrvati in Srbi, ki so si številčno precej podobni, saj se njihovo število giblje okrog vrednosti 40.000 (Zupančič 2004b). Gre pa za samostojna naselja (Jesenice, Koroška Bela, Slovenski Javornik, Tržič, Postojna, Divača, Kanižarica, Velenje), od katerih so tri v občini Jesenice (slika 2). Najvišji delež beležijo Jesenice s 34,29 odstotka, preostala območja pa 20-odstotne meje ne presegajo močno. Zanimivo je, da med

Slika 2: Skupni delež narodov nekdanje SFRJ brez Slovencev po demogeografskih homogenih conah Slovenije (vir: Popis 2002, SURS)

omenjenimi območji ni niti enega iz Slovenske Istre, kjer je etnična struktura najpestrejša. Vzrok za to je prisotnost italijanske narodne manjšine ter množice drugih etničnih skupin in regionalnih opredelitev.

Delež priseljenih z območja nekdanje SFRJ, predstavljen po demogeografskih homogenih conah Slovenije (Josipovič in Repolusk 2004) je skoraj vedno nižji od deleža prebivalcev, ki so se opredelili drugače kot Slovenci ali pa se niso opredelili. Obstaja nekaj pomembnih izjem, kjer je delež priseljenih tudi do dvakrat večji od deleža prebivalstva, ki se nato niso opredelili kot Slovenci. Za vse teritorialne izjeme je značilno, da so to obmejne občine na meji s Hrvaško. Ta pojav je najbolj prisoten v Gornjem Obkolpju (Kostel, Osilnica, Loški Potok, Loška dolina), v Obsotelju (Brežice, Rogatec) in kraško-brkinskem delu Istre (Ilirska Bistrica) ter Podravju in Medjimurju (Ormož). Na celotnem obmejnem območju s Hrvaško močno prevladujejo priseljeni s Hrvaške. Ker to območje praktično v celoti meji na kajkavski del Hrvaške, se tudi priseljeno prebivalstvo s teh območij v največji meri smatra za Slovence (vir: rezultati ankete 2004; v: Josipovič 2005: 230).

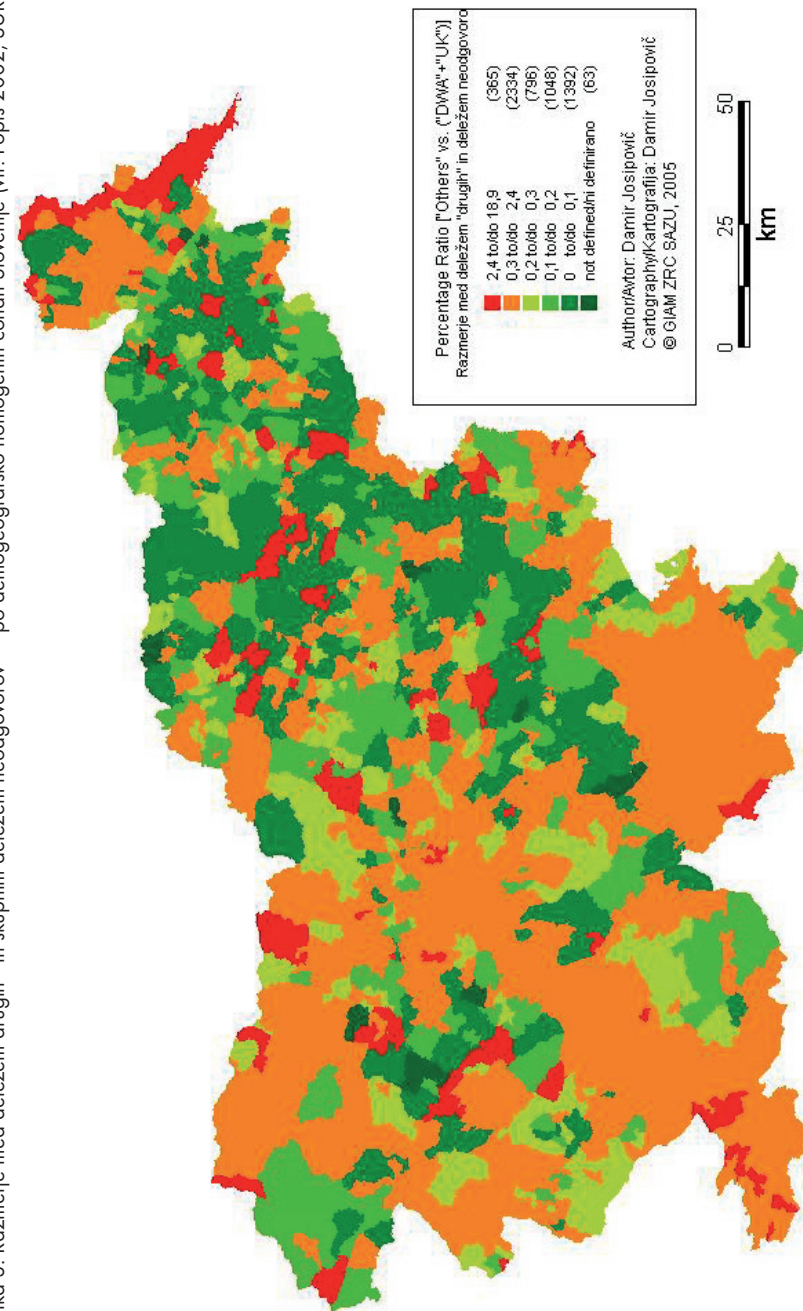
Po drugi strani najdemo 14 con v 13 občinah (Ajdovščina, Cerklje, Dobrova - Polhov Gradec, Gornji Grad, Idrija, Ivančna Gorica, Moravske Toplice, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Sveti Jurij, Šentjur, Turnišče, Železniki), v katerih obstajajo znatni deleži prebivalstva, ki se ne opredeljujejo večinsko, čeprav ne beležijo priseljevanja. Z deležem 10,12 odstotka prednjači ena med conami na območju občine Slovenska Bistrica (slika 3). Za vse omenjene občine je značilno, da so imigracijsko manj aktivne in da v njih ne najdemo pripadnikov manjšin, katerim slovenska ustava zagotavlja status avtohtonosti. Med ne/opredelitvami izstopajo predvsem tisti, ki so izjavili, da na vprašanje nočejo odgovoriti, ali pa je bila njihova etnična pripadnost popisovalcu neznana.

Iz prikazanega izhaja, da samo priseljevanje hkrati ne pomeni tudi avtomatično drugačne etnične strukture nekega območja. Kakor tudi območja brez priseljenec (ob upoštevanju ustavnih manjšin) niso nujno etnično povsem homogena. Priseljevanje, sodeč po podatkih popisa 2002, pojasnjuje le okrog 62 odstotkov variance v nevečinskih opredelitvah. Delež priseljenih je tako najmočnejši pokazatelj različne etnične sestave danega območja, še zdaleč pa ni edini.

4. SKLEP

Prikazana analiza in primerjava popisnih podatkov o narodnem/etničnem opredeljevanju prebivalstva Slovenije kaže, da vprašanj o etničnem opredeljevanju oziroma neopredeljevanju ne gre posploševati. Zelo velik delež etnično/narodno neopredeljenega prebivalstva ne moremo obravnavati enoznačno. Še posebno zato ne, ker v medpopisnem obdobju ni prišlo do tolikšnih demografskih sprememb, da bi bilo mogoče to neopredeljevanje v celoti pripisati drugim

Slika 3: Razmerje med deležem drugih* in skupnim deležem neodgovorov** po demogeografsko homogenih conah Slovenije (vir: Popis 2002, SURS)

(opomba: * - prebivalci, ki so se etnično/narodno opredelili, vendar drugače kot Slovenci; ** - združena kategorija prebivalcev, ki na popisno vprašanje o etnični/narodni pripadnosti niso želeli odgovoriti ali pa je njihov odgovor ostal neznan)

etničnim/narodnim skupinam. Podrobna analiza popisnih in drugih statističnih podatkov je pokazala, da je delež etnično slovenskega prebivalstva bistveno višji kot lahko sklepamo zgolj na podlagi zadnjih popisnih rezultatov o etničnem/narodnem opredeljevanju. Na podlagi primerjave različnih virov podatkov smo prišli do dveh ocen deleža Slovencev v prebivalstvu Slovenije, ki sta obe višji od uradne. Nedvomno popisni podatki ostajajo še vedno med ključnimi viri za presojanje sprememb etnične/narodne strukture v Sloveniji, vendar je bila za zadnji popis iz leta 2002 značilna politizacija nekaterih popisnih vprašanj, ki je pripeljala do zelo visoke stopnje neodgovorov. Razlogi za to so številni in jih gre verjetno iskati v spremenjenih političnih razmerah v primerjavi s prejšnjimi popisi, v družbenem ozračju neposredno ob popisu, morebitnih raznovrstnih pritiskih ob ali v obdobju popisovanja, zaradi česar se prebivalstvo o teh popisnih vprašanjih manj lagodno opredeljuje.

Pokazali smo, da ključni problem realnejšega opredeljevanja etnične strukture v Sloveniji leži v velikem deležu prebivalstva, ki se zaradi različnih vzrokov etnično ni opredelil. To vprašanje smo tudi regionalno-geografsko podrobneje analizirali. Območja, kjer se je velik del prebivalstva preprosto odločil zavrnil odgovor na to vprašanje, kot so denimo obsežni deli Štajerske, zato prej kažejo na neke vrste nezaupanja do izvajanja različnih institucionalnih postopkov. Podoben prostorski vzorec lahko opazimo npr. tudi pri udeležbi na lokalnih ali državnozborskih volitvah ter splošnih referendumih, ki jih na svoji spletni strani objavlja Republiška volilna komisija. Severovzhodna Slovenija tekom zadnjega desetletja vodi po nizki udeležbi (vir: Republiška volilna komisija). Na podlagi zaključkov analize lahko sklepamo, da bolj ko so izpostavljeni različni vidiki problematizacije in politizacije »občutljivih« popisnih vprašanj v javnosti, bolj je fenomen neodgovorov splošen, predvsem pa pretežno etnično neselektiven.

Poudariti je treba, da se je tekom 90. let 20. stoletja na področju rodnostnega obnašanja ali priseljevanja premalo spremenilo, da bi se lahko bistveno spremenila ali celo porušila razmerja med posameznimi etničnimi/narodnimi skupinami (Josipovič 2004). Značilen je drug proces. Prišlo je do močne asimilacije prebivalcev, ki se opredeljujejo drugače kot Slovenci. Zato ne moremo govoriti o zmanjševanju deleža Slovencev v absolutnih okvirih, pač pa le v okviru popisnih klasifikacij, s tem da je ta proces izrazitejši pri drugih (z nekaj izjemami) etničnih skupinah.

Torej presojanje sprememb etnične strukture (v popisu: narodne strukture) ne sme iti mimo temeljnega dualizma: opredeljenost nasproti neopredeljenosti (Repolusk 1999). Seveda je tudi neka oblika neopredeljenosti za posameznika opredeljenost, vendar to ne more biti nujno znak spremembe etnične opredelitve, pač pa le nestrinjanje z zunanjimi pritiski v danem zgodovinskem trenutku ali diktat popisnih pravil (Damjanić 2002: 33, 48, 71). Zato je o spremembah deležev

posameznih etničnih skupin primerneje govoriti v kontekstu etnično/narodno opredeljenega nasproti neopredeljenemu prebivalstvu. V takšnem kontekstu dosega delež Slovencev 92 odstotkov (vir: Popis 2002, SURS), ta delež pa gre v primerjavi s popisom 1991 (91 odstotkov) na račun drugih etničnih pripadnosti, predvsem Hrvatov.

VIRI IN LITERATURA:

- Banka statističnih podatkov. Statistični urad Republike Slovenije – Statistical Office of Republic of Slovenia, Ljubljana. Medmrežje: <http://www.gov.si/bsp>.
- Bufon, M. (1990) Temeljni problemi geografskega preučevanja etničnih manjšin na primeru Slovencev v Italiji. *Geografski vestnik* 62, 99–111.
- Centralni register prebivalstva. Ministrstvo za notranje zadeve.
- Damjanič, D. (2002) Politizacija vprašanja o veroizpovedi pri popisu prebivalstva. (Diplomsko delo) Ljubljana: FDV.
- Gosar, A. (1993) Narodnosti Slovenije – spreminjanje etnične podobe v Srednji Evropi. *Geographica Slovenica* 24, 33–50.
- Josipovič, D. (2004) *Dejavniki rodnostnega obnašanja v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Josipovič, D. (2005) Demogeografski učinki imigracije v Sloveniji po II. svetovni vojni. (Disertacija) Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
- Josipovič, D. in P. Repolusk (2004) Demogeografske homogene cone. (Tipkopis, neobjavljeno gradivo – unpublished material) Ljubljana: GIAM ZRC SAZU.
- Klemenčič, M. in V. Klemenčič (1995) National structure, ethnic communities and minorities in the Alps-Adriatic Region. *Slovenski izseljenski koledar*, 200–207.
- Klemenčič, M. in V. Klemenčič (1996) Hrvati v Sloveniji glede na podatke popisov prebivalstva po drugi svetovni vojni. *Matica* 2, 9, str. 2.
- Klemenčič, V. (1986) Problem narodnosti in narodnih manjšin v procesu urbanizacije z vidika geografije in etnologije. *Dela* 3, 45–53.
- Knežević Hočevan, D. (2003) Medijska govorica o nacionalni reprodukciji v postsocialistični Sloveniji. *Teorija in praksa* 40/2, 335–356.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 1971. Statistični urad Republike Slovenije.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 1981. Statistični urad Republike Slovenije.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 1991. Statistični urad Republike Slovenije.

- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 2002. Statistični urad Republike Slovenije. Medmrežje: <http://www.stat.si/popis2002/>
- Raduški, N. (2003) Etnička slika Srbije – popis 2002. godine. *Migracijske i etničke teme* 19, 2–3, 253–267.
- Repolusk, P. (1999) Ethnically undefined population in Slovenia: population census in 1991. V Koter, M. in K. Heffner *Multicultural regions and cities: Regions and regionalism 4*. Lodž-Opole, 99–107.
- Republiška volilna komisija – Republic commission on elections. Medmrežje: <http://www.rvk.si/>
- Rezultati raziskovanj – Results of Surveys. Prebivalstvo Slovenije – Population of Slovenia, različne številke – various volumes. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije – Statistical Office of Republic of Slovenia.
- Statistične informacije – Rapid Reports, razne številke – various volumes. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije – Statistical Office of Republic of Slovenia.
- Statistični letopis – Statistical Yearbook, razni letniki – various volumes. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije – Statistical Office of Republic of Slovenia.
- Šircelj, M. (2003) Verska, jezikovna in narodnostna sestava prebivalstva Slovenije, popisi 1921–2002. Ljubljana: Statistical Office of Republic of Slovenia.
- Šircelj, M. in I. Tršinar (ur.) (1996) Prebivalstvo Slovenije – predlog nove definicije prebivalstva Slovenije. Razvojna vprašanja statistike 8. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije – Statistical Office of Republic of Slovenia.
- Zupančič, J. (2004a) Etnična sestava prebivalstva in medetnični odnosi v Velenju. *Razprave in gradivo* 46, 154–165.
- Zupančič, J. (2004b) Ethnic structure in Slovenia and Slovenes in neighbouring countries. V M. Orožen Adamič (ur.) *Slovenia – geographical overview*, 87–92. Ljubljana: ZGDS, Založba ZRC.